

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 287

GENÇLİK ve DİN

(TDV Kadın Kolları Konferans ve Panelleri: 1996-97)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	58471
Tas. No:	287.004 GEN.D

ANKARA
1998

İTİKADÎ MEZHEPLERİN DOĞUŞU VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMLARI*

Ayşe SUCU (TDV Kadın Kolları Başkanı) – Sayın YÖK Başkanı Vekilim, Sayın Genel Müdürüm, Sayın Hocam ve çok kıymetli misafirler, hepimize hoş geldiniz diyor, saygıyla selamliyorum.

Bugüne kadar tertiplediğimiz konferanslarda -görüş ve isteklerinizi de dikkâte alarak- güncel, tartışılan ve birçok yönü ile hepimizi ilgilendiren konuları ve bu konuların uzmanı olan hocalarımızı karşınıza getirmeye çalışıyoruz. İşte bu konulardan biri de Mezhepler. Konuşmacımız ise bu konuda otorite bir isim, Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı.

Sayın Fığlalı, 1937-Burdur doğumlu, yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladıktan sonra, 1959 yılında Türkiye'nin muhtelif illerinde İmam-Hatip Lisesi, Yüksek İslâm Enstitüsü gibi kurumlarda öğretmenlik ve yöneticilik yaptı. 1971 yılında intisap ettiği Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Mezhepleri Tarihi Kürsüsünde doktora, doçentlik ve profesörlüğünü tamamladıktan sonra 1982 yılında İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığına ve Rektör Yardımcılığına 1992 Muğla Üniversitesi Rektörlüğü görevine getirildi. O tarihten bu yana bu görevi sürdürüyor Sayın Hocamız.

Tamamı kendi uzmanlık alanında, Mezhepler Tarihi, Düşünce Tarihi alanında olmak üzere yayınlanmış 18 civarında eseri var. İngilizce, Arapça ve Fransızca dillerinde 100'e yakın bilimsel makaleleri yayınlanmış. Hepinize teşekkür ediyor sözü hocama bırakıyorum.

Prof. Dr. E. Ruhi FİĞLALI – Muhterem kardeşlerim, bugün üzerinde duracağımız konu, sanıyorum sizlerin şimdiye kadar bu güzel salonda yaptığımız konulardan biraz farklı. Çünkü, biraz teknik bir konu, biraz da sıkıntılı bir konu. Çünkü, inanç konusu, düşünce konusu gerçekten hepimizi bir hayli yorması gerekli olan bir konu. Onun için dinlerken de belki yorulacaksınız. Beni bağışlayınız. Yorulmanızın nedeni de, benim beceriksizliğimdir. Onu da şimdiden ifade edeyim.

Lütfen, takıldığınız noktaları not alırsanız, önemli konular olacağı için, onları daha sonra karşılıklı görüşmekte ve açıklamakta fayda mülâhaza ediyorum.

Önce, sözlerime, ülkemizdeki bir yanlışlığı ya da ifade yetersizliğini gündeme getirerek başlamak istiyorum. Biz, genellikle düşünce dünyasında da var

(*) 21 Aralık 1996 tarihinde TDV Kadın Kolları Genel Merkezi'nde verilen konferans.

olan bütün toplulukları, mezhep adıyla ifade ediyoruz. Oysa, mezhep, genellikle ve İslâm kültüründe, terminolojisinde, sadece muâmelat ile ilgili, fıkıh ile ilgili teşekkül etmiş zümrelere verilen isimdir. Bizim üzerinde duracağımız teşekküller, zümreler, bütünüyle “fırka” adı altında isimlendirilen ve ilk kaynaklarımızdan itibaren de, bu isimle anılan zümrelerdir. Oysa, fırka, Osmanlılar tarafından ya da Türkler tarafından Türkçeleştirilirken, parti anlamında alındığı için, yanlış anlamaya da meydan verebilir. Çünkü, partiler birbiriyle didişen kurumlardır. Oysa, İslâm düşünce dünyasında teşekkül etmiş itikadî mezheplerin tamamı, Kur’ân-ı Kerîm’in daha iyi anlaşılması, sünneti nebiyyenin daha iyi yorumlanması için var olduklarını ileri süren zümrelerdir.

Bilindiği gibi, siyasî partiler, günümüzde de, nasıl ülkeyi en iyi kendilerinin yöneteceklerini, sorunların üstesinden en iyi kendilerinin gelebileceğini iddiâ ederek vücut bulabiliyorlar ise, İslâm dünyasındaki düşünce okulları da, itikadî mezhepler de, Kur’an-ı Kerîm’i ve sünneti nebeviyyi en iyi kendilerinin anladığını ve Müslümanlığı en iyi kendilerinin temsil ettiğini iddia eden ve etmekte olan kurumlardır.

Konuya bu açıdan yaklaştığınız zaman, her birinde Kur’ân-ı Kerîm’e bakış, İslâm’ı anlayış açısı itibariyle ciddî anlamda haklılık paylarının bulunduğu görülecektir. Bu bakımdan da, mezhepleri, mezhepler söz konusu olduğunda, en iyi tahlil etmek, çok iyi değerlendirmek zorunluluğu ortaya çıkacaktır.

Hepimizin çok iyi bildiğimiz gibi, İslâmiyet’in en temel esası, inanç noktasındaki vazgeçemeyeceğimiz tek nirengi noktası tevhiddir. Tevhid, sadece Kur’ân-ı Kerîm’in değil, bütün dinlerin, yâni Allah’ın Hazret-i Adem’le başlattığı ilâhî dinlerin tamamının temel umdesidir.

Tevhid’i biz, La İlahe İllallah, Muhammedün Resulullah ifadesiyle ortaya koyuyoruz ve bunu Müslüman olarak ortaya koyduğumuz gibi, Enbiya Sûresi’nin 22 nci âyetinde de, Tevhid’in, bütün dinlerin, Adem’le başlayan dinlerin temel akidesi, temel inanç noktası olduğu ortaya konulmaktadır.

Tevhit dediğiniz andan itibaren, yâni, birleştirme dediğiniz andan itibaren, birleştirilmesi gereken birtakım unsurların da varlığı kendiliğinden ortaya çıkar. Çünkü, birlikten bahsedebilmeniz için, ayrı noktaların bulunması lâzım. Ayrı düşünce, bakış açılarının bulunması lâzım.

Bununla ilgili olmak üzere, konuya şöyle yaklaşabiliriz: Evvelâ, itikadî inanç ile ilgili mezhep dediğiniz andan itibaren, karşımıza, inanılması gerekli olan hususların neler olacağını sayarak başlamakta yarar vardır. Bunu, Fatiha Sûresi, çok açık bir biçimde ortaya koyuyor. Fatiha Sûresi, denebilir ki, İslâm dünyasında, tevhîdin, alem kılınabileceği bir başlangıç noktasıdır.

Fatiha’da, âyetleri biz iki gruba ayırıyoruz. Biri, doğrudan doğruya Allah’a ait olan, Allah’ın tevhid yönünü ortaya koyan, “Elhamdülillahi Rabbil Alemin” ile başlayan kısım. İkinci kısım ise, doğrudan doğruya insanı ilgilendiren ve insanın bakış açısını belirleyen kısım -ki ona istikamet diyoruz- “İyya kena’budü

ve iyya ke nestain” ile başlayan kısım. Yalnız sana tapar, yalnız senden yardım dileriz şeklinde başlayan ifadelerde, Müslümanın, günde beş vakit namazında vazgeçmeksizin devamlı tekrar ettiği bu ifade, kendisinin sapık yollardan korunması ve doğru yolda olmasını isteyen bir dilektir ve bunu Allah'tan biz talep ediyoruz her Fâtiha'yı okuyuşumuzda. Yâni, onun vasıflarını sıralıyoruz... İşte, tek olan, Din Gününün sâhibi olan Allah'a hamdimizi bildiriyoruz ve arkasından da, yalnız O'na ibâdet ettiğimizi, yalnız O'ndan yardım dilediğimizi ve bizi de nimete erdirdiği ve sapıklıklara düşmeyenlerin yolunda olmamızı temenni eden bir ifadeyle tamamlıyoruz Arkasından da, namazdaysak içimizden veya hafif bir sesle "amin" demeyi ihmâl etmiyoruz. Bu bir dilektir. Bu dilek de, kendiliğinden doğmuş bir şey değildir. Resulullah (A.S.V)' dan gelen bir husus. Çünkü, Resulullah'ın ve İslâmiyet'in üzerinde durduğu temel hususlardan birisi istikamet, yâni doğru yol, doğruluktan ayrılmama meselesi.

Bununla ilgili olarak, Hazret-i Peygamber'in Cabir İbnu Abdillah'tan gelen bir hadisi var, sahih bir hadis. Bir gün ashabıyla birlikte otururken Resulullah, kumun üzerine ortaya bir çizgi çiziyor, bu çizdiği çizginin yanına, iki - üç tane de paralel çizgiler çiziyor. Diyor ki "benim ve ashabımın üzerinde bulunduğu yol, işte bu orta yoldur. Onun sağındakiler ve solundakiler sizi yanlışlıklara götürebilirler. Üzerinde olmanız gerekli olan husus da budur." Biz, buna, İslâm kültüründe, "İstikamet Hadîsi" deriz veya düşünce tarihçileri "İstikamet Hadîsi" diyorlar. Resulün ve ashabının yolu budur diyorum, dümdüz bir yoldur.

Ama, bunun yanında, yine İslâm kültüründe, karşımıza bir hadis daha çıkıyor. Çok meşhur olan bir hadis. Burada, çok dikkat çekici bir biçimde, Hazret-i Peygamber'in ağzından, Müslümanlara şöyle bir ifade yöneltiliyor: "Yahudiler 71 fırkaya ayrıldılar -yâni 71 mezhebe, 71 düşünce ekolüne bölündüler- Hıristiyanlar 72 fırkaya ayrıldılar. Müslümanlar da 73 fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan biri hâriç, diğerleri Cehenneme gidecektir." Sahâbe soruyor "Ya Resulallah, o kurtuluşa erecek, Cennete gidecek fırka kimdir?" Onun üzerine Resulullah, biraz önceki hadisi yeniden tekrar ediyor ve diyor ki "İşte benim ve ashabımın üzerinde bulunduğu yolda bulunanlar." .. "ehli sünne, vel cema" diye biten bir hadîs-i şerif. Yâni, "onlar, ehli sünnet vel cemaattır" şeklinde bir ifade.

Burada, değerli arkadaşlarım, bugünkü kafayla ve o günkü kafayla da aynı şekilde, cevaplandırılmamız icap eden çok ciddî sorular var. Bir kere şu soruları cevaplamak zorundayız:

Hepimiz, yüzde yüz inanıyoruz ki, kendi varlıklarımızın varlığı kadar inanıyoruz ki, Resulullah, daha hepimizden çok daha yakın olan bir varlıktır. Çünkü, Allah'ın emri böyle. Onun ötesinde, Resulullah, yine Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan bir insandır. Şimdi, Allah'ın bunca sevgilisi, âlemlerin rahmet olarak tanıdığı bir Peygamber, nasıl olur da kendi ümmetinden 72 grubunun cehenneme, sadece birinin cennete gideceğine razı olabilir?.. Bu cevaplandırılması gerekli olan bir sorudur. Düşünce tarihçileri ola-

rak, gerçekten önemli bir soru. Bu hadîse eğer sahih dersek, Tirmizi'de vardır, Ebu Davud'da vardır, İbn-i Muâce'de vardır bu 73 fırka hadisi, sıhhati hakkında çok fazla kuşkuya kapılmamak lâzım ve hasen (güzel) hadis olarak zikredilir. Yâni, mutlak anlamda sahih değilse bile, hasen olarak zikredilir. Gerçi, bu hadisin tamamen zayıf olduğunu ileri süren imamlarımız da vardır. Meselâ, İbn-i Hazm, Kuzey Afrika'nın, Zahiriye Mezhebinin imamı olan İbn-i Hazm, "Kitab-ül Fasil vel minel vel nihâl" isimli eserinde, yâni "Dinler ve mezhepler arasındaki ayırım" başlıklı kitabında, çok açık bir biçimde, 73 fırka hadisini zayıf olarak nitelendirir ve Hazret-i Peygamber'in şahsiyeti ve Kur'ân-ı Kerîm'in yapısı göz önüne alınır, bu hadîsin sahih olması mümkün değildir iddiasında, çok açık bir biçimde bulunur. Ama, dediğim gibi, bu hadîs çok yaygın, çok meşhur. Bütün kitaplarımızda, mezhepler tarihi kitaplarının hemen başlangıcında bulabileceğiniz ifadeler.

İkinci cevaplandırılması gerekli olan soru şudur: Hazret-i Peygamber, Peygamber olarak da, insan olarak da, yalan söylemediğine ve söyleyemeyeceğine göre, 71, 72, 73 şeklinde arka arkaya gelen bir rakamlar dizisi söz konusu olduğuna göre, "gerçekten Yahudilerin tarihinde de, Hıristiyanların tarihinde de, Müslümanların tarihinde de, fırkaların sayısı budur" iddiasını esas alacak olursanız, bu sayıyı yakalamanız ve hattâ bu sayıda tutabilmeniz mümkün değil. Acabâ, kıyâmete kadarki bir dönem içerisinde mi sayı 73'te kalmış olacaktır? Bunlar, cevaplandırılması gereken sorular.

Bunun yanında bir başka soru daha var ve çok önemli bir soru: Yine, büyük âlimlerimizden Makdisi, "Kitabu Ahsenü'd-Tekasim" isimli kitabında, bu hadîsi zikreder, 73 fırka hadîsini. Ama, bunun yanında bir başka varyantını, bir başka şeklini de zikreder bu hadisin ve ondaki ifadesi şöyledir. "Yahudiler 71, Hıristiyanlar 72 fırkaya, Müslümanlar da 73 fırkaya ayrılacaktır. Biri hariç, 72'si kurtuluşa erecektir." Arkasından ekler, der ki: "Her ne kadar 72 fırkanın Cehenneme, birisinin Cennete gideceğine dair hadîs çok meşhur ise de, bu hadîs, Kur'ân-ı Kerîm'in mantığına göre... daha doğrudur demek suretiyle konuyu bağlamıştır.

Şimdi, hatırımıza, bu sorularla ilgili şu cevaplar gelebilir veyahut da şu yorumları yapmamız mümkün olabilir:

Acaba, bütün insanoğlunun, hepimizin -itiraf edelim, etmeyelim- yaptığımız gibi, o kıskançlık damarıyla, ben Cehenneme giderken, yanımdaki komşunun Cennete gitmesinden acaba gizli bir haz mı duydum, gizli bir zevk mi duydum da bu hadîsi öne çıkardım? Bunu ben de söylemiyorum, Kur'ân-ı Kerîm söylüyor. Bildiğiniz gibi Kur'ân-ı Kerîm'de çok değişik ifade şekilleri içerisinde son derece resmedici ve câzip şekilde benzetmeler vardır. Orada, denir ki: "Sizin üzerinize bir musîbet uğradığı zaman, hemen paniğe kapılırsınız ve kendinizi Allah'ın kapısına yardım için bırakırsınız. Ama ondan kurtulduğunuz zaman da, Allah'ı unutursunuz." Ya da, bir başka şekilde, "size bir musîbet veya darlık

ulaştığı zaman, hemen paniğe kapılırsınız; ama, ferahlığa ulaştığınızda da, o ferahlıktan kardeşinize vermekte cimri davranırsınız; yâni, paylaşmakta cimri olursunuz." Bunlar benim ifadelerim değil, Kur'ân-ı Kerîm'deki ifadelerin bugünkü dille yorumlanmış şekilleri.

Acaba, bu 73 fırka hadîsinde de, böyle mi oldu? Çünkü, benim, şahsen, en az bir kırk yıllık münhasıran bu konular üzerindeki çalışmalarım sonucu ulaştığım nokta şudur: Resulullah (A.S.V)'ın, gerek kişiliği, gerek Kur'ân-ı Kerîm'de kendisiyle ilgili söylenmiş olanlar göz önüne alınınca, onun bu hadîsi söylemiş olsa bile, bu anlamda söylemediği açıktır. Burada neyi kastetmiş olabilir? Burada, Resulullah, 72 fırkanın dalâlet. Cehennem meselesini biz söylüyoruz aslında hadisin metninde geçen kelime dalâlet... 72'sinin dalâlete düşmesindeki sebep şu olabilir: İslâmiyet'in düşünce özgürlüğüne, birey olarak insanlara verdiği yetkiye ve yeteneğe dayalı bir ifade şekli midir? Bunun böyle olması, sanıyorum daha mantıkîdir. Neden öyledir; çünkü değerli arkadaşlarım, bu noktada bir parantez açıp, yeni bir sayfaya geçelim. Sonunda birleştireceğiz bunu.

Kur'ân-ı Kerîm'in ilk emri "oku"dur ve Kur'ân-ı Kerîm, diğer ilâhi vahiylerden farklı bir biçimde, insanoğlu için, İslâmiyet'ten sonra yeni bir din gelmeyeceğini, Peygamberimizden sonra yeni bir peygamber gelmeyeceğini belirtmiştir. Burada, başta gelmiş olan "Oku" emri, bizim için sonuna kadar geçerli olan bir emirdir ve herkes, Kur'ân-ı Kerîm'in belirttiği esaslar dahilinde, Hazret-i Peygamber'in gösterdiği sünneti nebevîyye çerçevesinde yaşamak, düşünmek ve araştırmak zorundadır. Çünkü, Kur'ân-ı Kerîm, insanoğlunu düşünmeye, araştırmaya ve kendiliğinden birtakım yorumları bulmaya sevk etmiştir.

Düşünebiliyor musunuz 275 yerde, Kur'ân-ı Kerîm'de, "düşünmüyor musunuz, akıl etmiyor musunuz?" sorusu sorulmaktadır. 200 yerde, münhasıran, düşünme ve tefekkür; yâni, derin düşünme, sadece görme değil, gördüklerimizin sorularını ve neticelerini bulma emredilmektedir. 12 yerde, dolaşarak araştırmamız, bilgi toplamamız ve gözlemlerde bulunmamız istenmektedir ve 670 yerde de, ilim ve ilme teşvik söz konusudur.

Kur'ân-ı Kerîm, insanoğlunu böylesine düşünmeye ve tefekküre sevk edince, elbette ki, her birimizin düşünme yeteneğimiz, düşünme gücümüz birbirine göre çok farklı. Aynı şehir içerisinde yaşıyor olsak bile, aldığımız kültürler itibarıyla düşünme gücümüz farklıdır. Yetiştığımız coğrafyalar itibarıyla, düşünmemiz, algılamamız, yorumlamamız farklıdır, okumamız farklıdır. Aynı filmi birlikte seyrederek; o filmi seyrederken, çok farklı sonuçlara ulaşırız. Çünkü, her birimizin mîzacı farklıdır. Kimimiz şiddetten, kimimiz güzellikten, kimimiz yeşilden, kimimiz doğadan, kimimiz canlı varlıklardan hoşlanır. Bütün bunların hepsi, Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerini ve Hazret-i Peygamber'in sünnetini anlamada ve algılamada bize yön veren, etki eden unsurlar arasındadır.

Böyle olunca, her birimiz, bir meseleyi, bir konuyu değerlendirirken, ona bir yorum getirirken, bu etkilerin sonucunda farklı sonuçlara, farklı yönlere gidebi-

liriz. İşte, Hazret-i Peygamber'in söylediği o 72 fırkadaki mesele, burada karşımıza çıkar. İnsanlar, birbirlerine göre çok farklı sonuçlara ulaştığı zaman bile, yâni farklı biçimlerde birtakım yorumlara gittikleri zaman bile, birleşecekleri nokta Kur'ân-ı Kerîm olmalıdır. Çünkü, "va'tesimu bi hablillahi ... " buyurmaktadır Cenab-ı Allah. Allah'ın ipine sımsıkı sarılmak zorundadır Müslümanlar. Allah'ın ipinden kasıt, Kur'ân-ı Kerîm'dir. O zaman, tekrar ayrılık noktasına, ihtilaf noktasına düştüğümüz her defasında, biz gözümüzü ve gönlümüzü Kitaba çevirmek ve o Kitabın bizi birleştirdiği, belirlediği noktada buluşmak zorundayız.

Peki, Kitab'ın birleştirdiği, belirlediği noktalar nedir? Kitab'ın birleştirdiği ve belirlediği noktaları, bütün İslâm ulemâsı, baştan itibaren, Hazret-i Peygamber'in direktifi çerçevesinde, üç noktada toplamıştır:

Birincisi tevhiddir. Tevhid, Allah'ın birliğine ve O'nun yegâne yaratıcı olduğuna inanmaktır.

İkincisi nübüvettir. Peygamberlik meselesidir. Peygamberlik, bir vahiy aracılığıyla, insanlara, onları yönlendirmek üzere bir kitap getirme göreviyle görevlendirilmiş insandır.

Üçüncüsü ise, mead dediğimiz, âhîret inancıdır.

Bu üç esasa inandığımız zaman, yâni, tevhide, nübüvete ve meade, yâni âhîret inancına gönülden bağlandığımız zaman, sizin içinde bulunduğunuz daire Kur'ân dairesidir, İslâm dairesidir ve siz Müslümansınız. Bunun içindir ki, Cenab-ı Allah, Nisa Sûresinin 94 üncü âyetinde "size Müslüman olduğunu bildirene, dünya hayatının geçici zevklerine aldanarak hayır sen mü'min değilsin demeyin" ifadesi yer almıştır. Burada, bu dairenin içerisindeyiz, Kur'ân dairesinin içerisinde, ama bakınız, bu Kur'ân dairesinin içerisinde, İslâm çerçevesi içerisinde bulunmamıza rağmen, çok farklılıklarımız var. Nasıl farklılıklarımız var; bazı kardeşlerimiz, en basitinden ifade edeyim, "isrâ" dediğimiz Mîrac hadisesinin bedenî olduğunu söylemektedir. Bir kısmı ise rûhî olduğunu söylemektedir. Bunun manevî bir seyahat olduğunu, Resulullahın, daha yatağı kurumadan, Kur'ân-ı Kerîm'de belirlenmiş olan Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gidişi, ondan sonra da Allah'ın katına uruc edişinin, manevî bir seyahat olduğunu söylemektedir. Bir kısmı ise bunun bedeni olduğunu söylemektedir. Bir kısım insanlar, Müslümanlar, baştan itibaren, Allah'ın, yürümesi, inmesi, yüzü, eli, kolu, ayağı, arşı vesâire gibi şeylere bakarak, Cenab-ı Allah'a, birtakım teşbihler yoluyla vücud isnat etmek istemişlerdir; yâni, bir varlık olarak onu o tarzda görmek istemişlerdir. Müşebbihe dediğimiz, Mücessime dediğimiz fırkalar, mezhepler bunlardır. Kimisi benzetme yoluyla, yâni ona birtakım semboller getirmek suretiyle onu canlandırmışlardır. Bir kısmı ise, maddî anlamda almaya devam etmiştir. Hattâ, İbn-i Abdî'l-Vehhab, şu anda Suudi Arabistan'ın, 1797'lerden itibaren resmî mezhebi durumundaki Vehhabiliğin kurucusu olan İbn-i Abdil Vehhab, eserlerinde, çok açık bir biçimde söylerken, bir cuma hutbesinin ar-

kasından, Allah'ın sıfatlarıyla ilgili açıklamasının arkasından, Cenab-ı Allah'ı, yeryüzü semasını ... diye Kur'ân-ı Kerîm'deki mevcut olan âyeti anlatırken. Demişti ki: "ben, nasıl iniyorsam merdivenlerden, Allah da böyle inecek." Şimdi, bu bir benzetmedir. Böyle söyledi diye bir insan, İslâm dairesi dışında değildir, hayır, zinhar. O da bir Müslümandır, o da İslâm çerçevesi içerisindedir.

İşte, Kur'ân-ı Kerîm'in ve Hazret-i Peygamber'in bu mânâdaki hadisi, İslâm düşüncesinin çokluğu, çokluğun içerisinde insanoğlunun birliği yakalamasının gerektiğinin de ayrı bir işaretidir. Benim kanaatimce, nebevi mucizelerinden bir tanesidir. Bu hadîsi, bu tarzda anlamak lâzımdır. Aksi halde cevap veremezsiniz; çünkü, bunca mezhepler tarihi kitapları yazdım, şehirlerde buldum, hiç birimiz, hadiste belirtilmiş olan 73 sayısını donduramadık. Meselâ, 1996'yı esas alacak olursanız ve tarihimizdeki yaşayanları da dahil olarak ortaya koyacak olursanız, şu anda, 100'ün üzerinde, İslâm dünyasında fırka var. Yâni, benim ifademle veya bugünkü konuşmamızın başlığı ile mezhep var. O zaman, Hazret-i Peygamber'e ben bühtan mı edeceğim? Haşa... O halde bunu bu tarzda yorumlamak zorundayız.

Anlamını, çok açık bir biçimde, yine Kur'ân-ı Kerîm'in gösterdiği şekilde, anlayış farklılıklarından doğan bütün bakış açılarında, Müslümanların birleştirici noktası, o üç sacayağıdır. Allah'a, nübüvete ve âhirete inanmak.

Değerli kardeşlerim, bizim karşımıza gelen bir insan, hangi şekilde, hangi renkte olursa olsun, hangi dili konuşursa konuşsun, Allah'a inanıyorsa, nübüvete inanıyorsa, yâni Resulullah'ın son peygamber olduğunu kabul ediyor ise ve de âhîret gününe inanıyorsa, o insan Müslümandır ve İslâm çemberi içerisindedir. Hiçbir gücün, ona, sen Müslüman değilsin deme hakkı yoktur. Dediği zaman, zinhar, Cenab-ı Allah'ın âyetini kabul etmemiş, inkâr etmiş olur. Bu bir tehlikeli çıkış yoludur.

Neden bu tarzda davranmak zorundadır? Şu açıdan davranmak zorundadır: Bugün artık teknoloji bir hayli gelişti, filmler seyrediyoruz, şunlar oluyor, bunlar oluyor. Âhîret inancıyla alakalı, Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok şey söyleniyor. Cennet tasvir ediliyor. Yeşillikleriyle, ağaçlarıyla, köşkleriyle, hurileriyle, atlas yastıklarıyla, ceylanlarıyla vesairesiyle. Şimdi, eğer siz bunu maddî anlamda anlayacak olursanız, haşa, Cenab-ı Allah'ın işi yok da, âhîrette böyle bir zevk alemi mi işletiyor, yâni oranın işletmecisi mi Cenab-ı Allah. Ya da bunun tam tersi, Cehennem'le ilgili tasvirler var. Şimdi, bunları, bir kardeşimizin şu tarzda anlaması, öbürünün bu tarzda değerlendirmesi; o da benim kanaatimce geçerlidir. Eğer bir kültür toplumunda, bir toplumda bir din görevlisi arkadaşım veya bu işlerden anlayan arkadaşım, oradaki insanın anlayabildiği kültür düzeyi, bu işin maddî anlamdaki tasviriyle gerçekleşecekse, onun yaptığı yorum o toplum için geçerlidir. Ama, bunlar, evrensel yorum değildir. Mutlaka ve mutlaka, zamana göre, toplumun içinde bulunduğu şartlara göre ve en önemlisi de, kültür düzeyine göre yorumlara açmanız gerekli olan hükümlerdir; çünkü, her

biri müteşâbihdir. Bunu kim söylüyor; bunu, Cenab-ı Allah söylüyor. Kur'ân-ı Kerîm'de, Ali İmran Sûresinde, 7 nci âyetten itibaren başlayan ifadelerinde, Kur'ân-ı Kerîm'deki hükümlerin ikiye ayrıldığını belirtiyor. Bir muhkem hükümlerdir diyor. Yâni, herkesin, 7 yaşındaki çocuğun da, 70 yaşındaki insanın da, köylüsünün de, kentlisinin de, cahilinin de okumuşunun da aynı şekilde anlayacağı ve sapma bulunmayan ifadeler. Nedir; efendim, işte, yemininizi bozu yorsunuz, karşılığında bir kefarete ödeyeceksiniz, Kur'ân-ı Kerîm'de belirlenmiş, bu sayılar ortaya konmuş. Bunu yapacaksınız veya, şu işi yaparsanız, şöyle olacak denilmiş, karşılığında cezâsını getirmiş. Bunu, başka türlü anlamamıza imkân yok. Efendim, demiş ki, sekir hali veren, yâni sarhoşluk veren şey haramdır. İçki.. Tamam, buna helâldir demeye hakkımız yok bizim. Bu haramdır, bunu herkes böyle anlar. Yok efendim, Kur'ân-ı Kerîm'de rakı varmış da, şarap yokmuş, şarap varmış da rakı yokmuş da falan varmış da... Bunlar, mantıklı açıklamalar değil. Bunlar kesin, bunlar muhkem âyet. Mekke'den bahsediyor, Medine'den bahsediyor, onu başka yerde anlamanıza, yorumlamanıza imkân yok. Bunlar kesin.

Ama, bir de müteşâbih âyet var. Müteşâbih âyetler içinde, Cenab-ı Allah'ın kullandığı bir tâbir var. Onlar için, çeşitli anlamlıdır diyor. Müteşâbihin Türkçe'ye verebileceğimiz karşılığı bu. Eğer bir şey, çeşitli anlama geliyorsa, onu nasıl çeşitli anlayacaksınız; ona bakan insan, onu okuyan insanın yapısına göre onun farkını anlayacaksınız. Herhalde, ilkokul mezunu olan bir arkadaş ya da şehre gelmemiş bir insan için kafasında renkli televizyon nosyonu farklıdır, bir televizyon mühendisi için, onun oluşumundaki, kafasında duran fikirler çok daha farklıdır. Müteşâbih âyetler, işte Cenâb-ı Allah'ın zâtı, sıfatları, nübüvvet, vahiyle alakalı olan birtakım hususlar ve âhiretle alakalı olan âyetlerin tamamı, müteşâbih âyetlerdir.

Bunlar için, Cenâb-ı Allah'ın, Kur'ân-ı Kerîminde, biraz önce söylediğim Ali İmran Sûresindeki ifadeleri şöyle geçiyor. Diyor ki: "Bunların yorumunu ancak Allah bilir."

Birkaç müfessirimizin -Râzi bunlardan biridir, Zemahşiri bunlardan biridir- yorumuna göre, Allah'la beraber, ilimde derinleşmiş olanlar da bunların yorumunu bilir. Bizim genel açıklamamız, orada, arada bir bağlantı vavı vardır. Der ki, bunların yorumunu ancak Allah bilir, ilimde derinleşmiş olanlar ise, bunun yorumunu Allah'a bırakır.

Bunun içindir ki, bu "Allah'a bırakır" yorumundan hareketle, bu defa, bizim kültürümüzde, daha Hazret-i Peygamber'in vefatından 50 sene geçtikten sonra, Mürci denilen bir mezhep ortaya çıkmıştır. Yâni, bir nevî, meselelerin yorumlarını Allah'a bırakma, yâni âhiret gününe, kıyametin sonuna bırakmak sûretiyle, işi bir anlamda rafa kaldıran veya tehir edenler, ircâ edenler, geriye bırakanlar anlamında bir mezhep ortaya çıkmıştır.

Coğrafyada, kültürde ve diğer anlayışlardaki bu nevi farklılıkların bizi ulaştırdığı, ulaştırabileceği sonuçları bu tarzda, çok özet bir biçimde değerlendirdikten sonra, biraz da işin var oluş yanına geçerek, yâni ontolojik boyuttan alıp egzistansiyel boyuta taşıyarak, bunların bizim tarihimizde nasıl teşekkül ettiğini, nasıl cereyan etmekte olduğunu ve biraz önceden beri söylediğimiz o başlangıç noktasındaki ana esasların nasıl gelişme kaydettiğini de, sizi çok fazla yormadan ifade etmeye çalışayım.

Resullullah'la beraber yaşamak tabii çok büyük şans. İnsanlar için çok büyük şans. Çünkü, o zaman Müslüman olmak da çok kolay. Çekilmiş olan eziyetlere rağmen çok kolay diyorum. Gerçi kolay bir iş değil; yâni, herkesin nefretine, herkesin düşmanlığına maruz kaldığınız bir dönemde, ben Müslümanım diyebilmek bayağı ciddi bir inanç işi. Biz, bugün aynı cesareti gösteremiyoruz. O anlamda da ifade etmek lâzım, bir farkımız var. Ama, Hazret-i Peygamber'in döneminde Müslümanlık şu açıdan kolay: Oradaki sahâbenin tamamı, onunla birlikte yaşayanlar, hazıra konmuş, bir sıkıntıları yok. Âyetler gelmiş o insanlığın güzeline, o da, en güzel biçimde, bütün insanlara intikal ettirmiş. Kafasına bir soru takıldıysa, gitmiş Hazret-i Peygamber'e sormuş. Benim şu derdim var, ne olacak demiş. Hazret-i Peygamber de, yılmadan, usanmadan, bıkmadan, onlara Kur'ân-ı Kerîm'in gösterdiği istikamette, iyiyi, güzeli, doğruyu yakalamak için, bulmak için, onu yaşamak için ne lâzımsa göstermiş.

Ama, iş, galiba, Hazret-i Peygamber'i, aramızdan, Allah'ın katına yolladık-tan sonra başlamış. Çünkü, ondan sonra, daha kendisinin vefâtını tâkiben, halife seçiminde başlayan olaylardan itibaren, Müslümanların, düşünceyle alâkalı, hattâ muâmelatla alâkalı ihtilafları ortaya çıkmaya başlamış. Biraz önceden beri söylediğim, Hazret-i Peygamber'in etrafında bulunmuş olsa bile, sahâbe arasındaki mîzaç farklılığı da, sahâbe arasındaki kültür farklılığı da, sahâbe arasındaki hayata bakış açısının doğurduğu farklılıklar, o zaman gözümüzün önüne teker teker çıkmaya başlamış.

Nasıl başlamış; çok açık bir biçimde. Kur'ân-ı Kerîm'de, İslâm'ın siyaset felsefesiyle alâkalı herhangi bir hüküm yoktur. Kur'ân-ı Kerîm, Cenab-ı Allah, bir insanın, nasıl bir insan olması lâzım geldiği ve bir toplumun nasıl insanlardan teşekkül etmesi lâzım geldiğine dair temel hükümleri koymuş. O prensiplerle oluşan bir toplum, Allah'ın katında Müslüman bir toplumdur, kurtuluşa ermiş bir toplumdur ve Allah'ın da, meleklerin de tebcil ettiği, yücelttiği bir toplumdur. Kur'ân-ı Kerîm'in ifadeleri bunlar.

Hazret-i Peygamber'in vefatından sonra, Müslümanlar, daha kendi aralarında yöneticilerini seçme konusunda mevcut geleneklerini gündeme getirmeye başlamışlar. Çünkü, Hazret-i Peygamber'den biliyorlar ki, eğer Kur'ân-ı Kerîm'de yoksa, eğer Hazret-i Peygamber'in sünnetinde bununla ilgili bir hükme rastlamamışlarsa, o takdirde kendi reyleriyle bu işi yapacaklardır.

Nitekim Resulullah, Saad'ı bir yere kadı olarak tayin ederken, bu soruları sormuş, aldığı cevap karşısında da Cenab-ı Allah'a şükretmiş. Çünkü, bildiğiniz gibi, Saad orada, çok açık olarak, Kur'an'da varsa Kur'an'da, yoksa Peygamber'in sünnetinde, senin sünnetinde, ya yoksa, o zaman da kendi kafama göre içtihat ederim, kendi kafama göre hükmümü veririm demiştir ve Cenab-ı Allah'a, bundan dolayı, Resulullah, şükranda bulunmuştur; yâni, çok şükür, benim cemaatım, benim ashabım bu noktaya gelmiştir diye. Hazret-i Peygamber'den sonra da sahâbe bu noktaya gitmiştir.

Gitmiştir de, bizim şu anda gündeme getirmekten gerçekten çekindiğimiz, gündeme getirirken sıkıntı duyduğumuz olaylar da cereyan etmiş. Resulullah'ın diliyle, daha yaşarken Cennet'le müjdelenmiş olan insanlar, belli bir görüş ayrılığından dolayı birbirlerine silah çekmişler, Cemel Vakası vuku bulmuş, Siffin Vakası vuku bulmuş. Cemel'e katılan insanlar da, Siffin'e katılan insanlar da, büyük çoğunluğu Hazret-i Peygamber'in sahâbesi ve Hazret-i Peygamber'in etrafında, Kur'an-ı Kerim'den nemalanmış, ondan feyz almış, onun sünnetini bizatihi görmüş ve yaşamış insanlar. Peki, bu ayrılık neden? İşte bu ayrılık, biraz önce söylediğim bu görüş farklılıklarından dolayı ve Kur'an-ı Kerim'deki belli bir meseleye, o şahsın veya o grubun daha çok ağırlık vermesinden dolayı. Her iki grubun da dayanakları, yine Kur'an hükümleri, yine Peygamber'in sünneti. Dinin dışında değil.

Ama, bütün bu meselelerde, birbirlerine düşünce Müslümanlar, karşımıza bu defa, bugün bile hâlâ, zihniyeti itibariyle geçerli olan İslâm dünyasındaki ilk itikadî mezhep doğmuş, Haricilik. Haricilerin sorduğu soru şu; Siffin Vakasında cereyan eden hakem olayından sonra sorduğu soru şu: Kur'an-ı Kerim'de, Allah'a karşı çıkan, Allah'ın birliğini inkâr eden kavimlere karşı nasıl davranılması gerektiğine dair açık hükümler var. Onlar müşriktir ve onlar İslâm'a davet edilir. Kabul etmezse, İslâm'ı kabul edinceye kadar onlarla mücadele edilir. Bu müşrikler için. Ama, Müslümanlar...

Haksız yere bir Müslüman'ı öldürenin, Kur'an-ı Kerim'deki karşılığı, cezası, onun da öldürülmesidir. Ta ki, kendi akrabaları, yâni kan hakkını alma durumunda olan yakınları, diyet kabul etmedikleri takdirde, o resmen kısas karşılığı öldürülür. Peki, iki Müslüman takım, yüzlerce, onlarca aileden müteşekkil iki Müslüman grup -üstelik de bunların önemli bir kısmı, Hazret-i Peygamber'in sahâbesi- birbirlerine kılıç çekerek dövüşürler ve savaş meydanında bir kısmı ölürse, ölenler Cennet'e mi gidecek, Cehenneme mi gidecek? Çünkü, Müslüman'ın Allah yolunda savaşırken ölmesi karşılığı Cennet'tir. Ama, öldüren de Müslüman. Şimdi, öldürenin katil olduğu kesin. Çünkü, Kur'an-ı Kerim'de ifade var. Buna nasıl cevap bulacaksınız?..

Bu insanların, işledikleri bu büyük günahın karşılığında -çünkü insan öldürmek büyük günahtır- bunlar hakkındaki hükmümüz ne olacaktır? Öyle ya, bir hüküm vermek zorundayız.

Haricilerin, Sıffin Vakasındaki o meşhur ifadeleri, Allah'tan başka hâkim yoktur, yâni hükmetme mevkiinde olan yegâne varlık Allah'tır şeklinde "la hukme illalillah" âyetini esas alarak söyledikleri... Peki, eğer, mutlak hâkim Allah ise, onun hâkimiyetini kim ortaya koyacak? Hazret-i Peygamber varken, onun hakimiyetini ortaya koyan bir varlık vardı, Peygamberi idi. Dinî meselelerde, Allah adına, Allah'ın hükümlerini ortaya koyuyordu. Ama, beşeri meselelerde, günlük meselelerde, onun dinle ilgili olmadığını ve kendisinin, beşeri hükümler verebileceğini, bunda yanılabilceğini de söylüyordu. Şimdi durum ne olacaktır? İşte bu soruları ortaya atarak, İslâm dünyasında, genel bünye içerisinde ilk ayırımı ortaya atan zümreye biz Harici diyoruz.

Bu harici zihniyeti, değerli kardeşlerim, bugün de devam ediyor İslâm dünyasında. Nasıl devam ediyor? Hariciler, bu mânâda, çok sert tabiatlı insanlar olduğu için, kendi görüşlerinin dışında bir görüşe imkân tanımadıkları için, baştan itibaren İslâm dünyasının, bir mânâda fikrî teröristleri olmuşlardır. Belli dönemlerde zorbalıkları da olmuştur; ama, düşünce terörü bakımından, fikir terörü bakımından, daha baştan itibaren varlıklarını sürdürmüşlerdir ve sürdürmektedirler.

Neden bunu bu tarzda söylüyorum? Örnekler vereyim, bu kadar ciddî laftan sonra hava biraz yumuşasın.

Efendim, bu hariciler, çok garip insanlar. Kültürleri yeterli düzeyde değil, büyük kısmı zaten bedevi kabilelerinden oluşan insanlar; ama, fevkalâde Müslümanlar. Gerçekten, son derece samimi biçimde Müslümanlar. Müslümanlıklarının ölçüsünü de şuradan alıyoruz: Kur'ân-ı Kerim'de geçmiş olan kelimelerin dışında, o anlamın dışında bir anlama imkân tanımıyorlar. Yâni, müteşâbihler dediğimiz âyetlerin yorumuna kesinlikle yanaşmıyorlar. Allah böyle söylüyorsa bu böyledir; beyazsa beyazdır, siz bunu gri diye yorumlayamazsınız diyorlar. Başka?.. Bu insanların çok önemli hususlarından biri de şu: İbn-i Abbas söylüyor. Kendileriyle görüşmek için, Hazret-i Ali onu elçi olarak gönderiyor. Diyor ki -İbn-i Abbas'ın orada bir ifadesi var- "develerimin dizlerindeki yarıklarından fazla benim dizimde yarıklar var." O kadar çok secdeye kapanıyorlar ki, alınlığında ve dizlerinde, develerin dizlerindeki o nasır tutmuş deriden daha kalın bir tabaka oluşuyor ve elbiseleri, yıkamaktan, lime lime olmuş. Çünkü, bu Müslümanlığın o temizlik emrine, tahâret meselesinde fevkalâde titizler. Bu kadar Müslüman insanlar.

Başka Müslümanlıklarını söyleyelim; yâni, örnek olarak söylüyorum. Biraz da ünlem işareti var, Müslümanlıklarına örnek olarak verirken. Güzel şeyler; ama, farklı şeyler.

Bu arada hemen hatırıma geldi, bağışlayınız beni. Saat ilerliyor ama... Efendim, ben çok kısa bir süre, Antalya'da lisede bulundum. Henüz daha Burdur'da o zaman lise yoktu. Bir beden eğitimi öğretmeni geldi, yiğit delikanlı, gerçekten çok sportmen vücutlu bir hoca. Bir gün, daha okulun açılışının ilk gün-

lerinde, son derece sevinçli, derste zıplıyor. Spor salonundayız, basketbol oynayacak veya koşturacak. Zıplıyor kendisi. "Çocuklar dedi, bugün ne isterseniz yapabilirsiniz, serbestsiniz, çünkü dünya, çok büyük bir atlet kazandı." Bir çocuğu olmuş bir oğlu olmuş hocamızın ve bize müjde verdi. Biz de sevindik tabii. Ama, aradan zannediyorum iki ay geçti ya da geçmedi, hocamız derse gelmedi. Öğrendim, çocuğu ölmüş. Merak ettik sonra, bu hocamız, dünyaya bir atlet kazandıracığı için veya kazandırdığı için, daha çocuğun göbeği kesilmeden, kırkı çıkmadan, havuzlara götürmüş, onunla birlikte, çıplak olarak koşu yapmış birlikte sabahleyin ve çocuk -bahsettiğim 1950'li yıllar, henüz daha sizlerin dünyada bulunmadığınız sıralar- zatürre olmuş ve ölmüş. Bakınız, bir baba, hiçbir zaman böyle bir kötü niyetle çocuğunu öldürmez. Bu çocuğu, onun sevgisi öldürmüş ve câhilliği öldürmüş.

İşte, Harici de, dizleri parçalanıncaya kadar, alını yara tutuncaya kadar, elbisesi lime lime oluncaya kadar namazı kılıyor; ama, işte Müslümanlığı da öldürüyor. Niye söylüyorum?.. Bakınız, Hazret-i Peygamber'in çok meşhur sahabelerinden Abdullah Bin Habbab Bin... el-Eret var. Bu zat, Siffin Vakasından hemen sonra, bu karışıklıklardan bizâr oluyor, Müslümanların birbirine düşmesinden bizâr oluyor, rahatsız oluyor ve Şam'ı terk ederek, daha sakin bir yere çekilmek istiyor. Fırat kenarında yürürken -Kûfe yakınlarında geçen bir olay bu Haricilerle karşılaşılıyor. Yanında hâmile eşi var bu sahabenin. Hâriciler soruyor, sen kimsin diyorlar. O da tanıtıyor kendisini, ben Resulullah'ın ashabından Habbab'ım. Aa, çok iyi diyorlar. "Söyle bakalım, Hazret-i Ebubekir nasıldır?" Habbab da, ben Hazret-i Peygamber'den, onun iyiliğinden başka bir şey duymadım. "Peki, Ömer nasıldır?" Aynı cümleyi söylüyor. "Peki, Osman ve Ali nasıldır?" Çünkü, onların ikisine de düşman ya bu hariciler, Müslümanları birbirine düşürdüler, diye. Diyor ki, onlar için de kötü bir şey duymadım; üstelik, Osman da, Ali de onun damadı. Çünkü, Hazret-i Peygamber'in iki kızıyla, Zinnureyn, evlenmiştir Hazret-i Osman. Hazret-i Ali de damadıdır. A, diyorlar, sen doğruların peşinde değilsin, insanların isimlerine tabi oluyorsun diyorlar. Kendi görüşlerine göre cevap vermediği için ve Habbab'ı da, hamile hanımını da, koyun boğazlar gibi, Fırat'ın kenarında boğazlayarak, o hamile kadını, çocuğuyla beraber öldürüyorlar. Bunlar Müslüman(!).

Tam aksi bir örnek daha vereyim. Bu defa Vâsıl Bin Atâ diye, aradan bir on yıl geçtikten sonra, Mûtezile dediğimiz, akılcı düşüncenin başkanı olan Vasil Bin Atâ isimli bir zat, yanında arkadaşlarıyla beraber yolda yürürken, ıssız bir mahallede Hâricilerle karşılaşılıyorlar, arkadaşları korkuyor, çünkü onlar da aynı şekilde, onların görüşünde olmadıkları için îdam edilecekler veya boğazlanacaklar. Vasil ve arkadaşları korkuyor. Vasil diyor ki, siz bana bırakın, hiçbir şey söylemeyin. Soruyorlar "sizler kimlersiniz" diye. Vasil da diyor ki "Bizler, hakikatı arayan göçebeleriz, insanlarız." "Ha, öyleyse, sizler bize Allah'ın emanetisiniz, sizleri gideceğiniz yere kadar götürmek zorundayız."

Kur'ân-ı Kerîm'de bir âyet var. "Sizden, hakikati öğrenmek isteyenleri -gayri müslimler için gelmiş bir âyettir bu- emin bir şekilde kendi hudutlarınız içerisinde muhafaza ediniz." Yâni, sizin dininizden değildir diye başka insanlara kötü muâmele edemezsiniz diyen Cenab-ı Allah'ın emri. Vâsıl bu âyeti kullanıyor. Onun üzerine kalkıyorlar, bunların ne olduğuna bakmaksızın, sonuna kadar götürüyorlar. Gittikten sonra Vasıl diyor ki, "işte, dinin cahillerin elinde hangi şekilde değerlendirileceğini öğrenin". Çünkü, bunlara göre, büyük günah işleyen kimse, ebediyyen Cehennem'de kalacaktır ve tövbe etmediği takdirde, yok edilmek zorundadır. Vasıl ise, farklı bir görüş içerisinde, büyük bir günah işleyen, ne mümin ne de münkir -kâfir- olacağını, bu ikisinin arasında bir noktada, bir yerde olacağını ileri süren bir görüşün sahibi.

Hârici zihniyeti, değerli kardeşlerim, tipik anlamıyla, İslâm öncesi Arap toplumunun kabile zihniyetidir. Kabilede, insanlar birbirine kan bağıyla bağlıdır ve ancak kabilesi varsa o insan ayaktadır. Hâricilerin tek dayanağı, tek düşünce yapısındaki bağlantı noktaları budur. Bizden ve sizden meselesi, hârici düşüncesinde temel anlayışlardan biridir. Eğer, benim zümremden, benim ailemden, benim kabiledensin mesele yok. Senin günahlarını da görmezlikten gelebiliriz. Ama, değilseniz, o vakit, yok edilmeye lâyık, yok edilmeyi hak etmiş olan insanlarsınız. İlk düşünce tarzı, İslâm dünyasında çıkan ilk düşünce tarzı bu; yahut, itikadî ekol bu.

Buna karşı, Müslümanların genel çoğunluğu, İslâm dünyasındaki huzursuzluğun bir an önce yok edilmesi ve insanların birbirlerine, Kur'ân-ı Kerîm'in gösterdiği bakış açısı içerisinde çoğulcu bir anlayışla yaklaşımlarını temin eden görüşler de ileri sürmüşlerdir. Bunların ilkinin Hasan Basri Hazretleri ileri sürmüştür. Hasan Basri Hazretleri de, belki iki yüzyıl sonra, iki asır sonra teşekkül edecek ehli sünnetin ilk fikir babası sayılabilir bu açıdan. O da demiştir ki: "Allah'ın insanlardan istediği, fitneden uzak kalmaktır. Fitneden uzaklaşıp, huzur içerisinde, mutluluk içerisinde başkalarıyla, başkalarına tahammül ederek -ayrı fikirlerdeyseniz bile tahammül ederek- o toplum içerisinde yaşamanızdır." Bunun örneklerini, çok kısa da sürse, Hazret-i Peygamber'in hayatında görüyoruz. Çok kısa da sürse diyorum; çünkü, Medine'ye Hicret'ten çok kısa bir süre sonra, bildiğiniz gibi, bugünkü literatürde çoğu modern veya farklı bir şekilde yazan Müslüman yazarların yazdığı Medine Vesikası diye söz konusu edilen, Hazret-i Peygamber'in Yahudilerle yaptığı anlaşmada, o çoğulcu ve birlikte yaşamının şartlarını görüyoruz. Çok kısa sürmüştür.

Buna, bazı arkadaşlarımız, yanlış bir biçimde, çok hatalı bir biçimde Medine Anayasası falan diyorlar, İslâm Anayasası şeklinde ifade kullanıyorlar. Lütfen bu oyuna düşmeyin, çok yanlış bir ifade. Çünkü, zaten bu anlaşma çok kısa sürmüştür bir. İkincisi, bizim Kur'ân-ı Kerîm'deki, gerek muâmelatla ilgili, gerek idâreyle alâkalı hükümlerin tamâmı Medine döneminde nâzil olmuştur ve bu anlaşmanın Medine'deki süresi de, en iyimser şartlarda baksanız bir yıldır, haydi biraz daha artırırsanız, birbuçuk yıl olarak koyunuz, o zamanlar Müslümanlık

tamamlanmış bile değildi; yâni, Anayasa dediğiniz zaman, İslâmiyet'in bütünüyle tamamlanmış olması lâzım.

Zaman zaman İslâm dünyasında var, Türkiye'de de oldu, özellikle İran devriminden sonra karşımıza çıkan bir olgudur. Modern laflar etmek veya Batılı birtakım kavramları kullanarak, parlak lafları kullanıyoruz veya İslâmiyet'i öne çıkarıyoruz diye birtakım şeyler söylemek moda oldu. Onu o zaman çıkardılar; yâni, çok hukukluluk gibi bir kavramın sonucunda Medine Anayasası çıktı. Ki, İslâm düşüncesinde çok tehlikeli bir mecrâdır, çok yanlış bir adım olur.

Efendim, Hâricilerin bu tarzdaki aşırı baskısı ve görüşlerine karşı, biraz önce söylediğimiz, bu defa Mürci dediğimiz, bir mânâda nemelâzımcı diyebileceğimiz bir anlayış da çıktı. Çünkü, her etki bir tepkiyi doğuruyor. Hâricilerin böylesine insanları korkutan, Cehenneme iten, asıp kesen tavrı karşısında, bu defa, aman bir insan "la ilahe illallah, Muhammedün Resulullah" dediyse, iman bir kere kendisine girdiyse, ondan sonraki hiçbir şey ona zarar vermez ve onun hesabını da biz Allah'a bırakalım, kıyâmete bırakalım bir anlayış da doğdu. Mürcie dediğimiz bir grup. Gerçi Mürcie bir şemsiyedir, çok değişik bölümleri vardır; ama, genel anlamıyla söylüyorum ve onlar da işi, bir mânâda, kendi içine kapalı, uzlete dönük bir hayatı tercih ederek, bu nevi şeylere aldırmayan bir hayatı tercih ettiler.

Bunun karşısındaki orta yolu ise, kısmen Mûtezîle, kısmen de daha sonra, üçüncü yüzyılda, Ehli Sünnet adını verdiğimiz bir grup düşünce olarak ele aldı ve onlar da, elbetteki imanın esas olduğunu ve bu imanın mutlaka söz ile de, yâni gerek iç dünyamızda, gerek dış dünyamızda davranış ile de ortaya konmasının şart olduğunu ileri sürdüler ve bir orta yolun, takva ölçüleri içerisinde, yaşanması gerektiğini, belirtilmesi gerektiğini ileri sürdüler. Ki, bunlar da, geniş anlamda biz, genel müslüman hareketi diyoruz veya Ehli Sünnet vel Cemaat diyoruz.

Ehli Sünnet derken de, bir hususu hemen belirtiyim. Aramızda belki Alevî arkadaşlarımız olabilir, kesinlikle onları dışlar anlamda değil. Eğer kitaplarımı okuyan arkadaşlarımız varsa görecektir, ben, Ehli Sünneti bir mezhep olarak almam. Ehli Sünnet, bütün Müslümanların, ister Alevî olsun, ister Sünnî olsun, ister Mûtezîle olsun, ister Hâricî olsun, ister başka anlayışta olsunlar, o insanların birlikte savunacakları, savunmaları gerekli olan, Resulullah'ın, biraz önce, sözlerimin başında söylediğimiz hadisinde belirttiği, kendisinin ve sahabesinin yolunda olan insanların bir remzi olarak, topluluğu olarak alıyorum ve o da, genel Müslümanlar topluluğu şeklinde ifade edilmelidir.

Bu üç düşünce şekli, yâni, bir nevi, sükûnet taraftarı, cemiyet hayatında birtakım sürtüşmelerden uzak kalmayı yeğleyen anlayış; bunun karşısında, hayır, her hareketimizin mutlaka lafzî anlamda, yâni Kur'ân'ın söylediği kelime kelime Kur'ân'ın söylediği doğruluklar anlamında, düşünce de dahil olmak üzere, ortaya konmasının gerekli olduğunu söyleyen bir kabileci zihniyet, yâni Hâricî zihniyeti; bir de bunun arasında, orta yol dediğimiz, Müslümanların tamamının -Alevisiyle, Sünnisiyle, Mûtezîlelesiyle, Hâricîsiyle, Mürcisiyle ve diğer

İslâm çemberi içerisinde olduğuna inandığımız fırkalarıyla beraber- savunması ve sahiplenmesinin gerekli olduğunu söylediğimiz Ashabül Cema'a veya Ehli Sünne vel Cema'a şeklindeki ifade, Müslümanların tamamını alıyoruz.

Ehli sünnet vel cemaat, hiç mübalâğa etmiyorum, burada üzerinde konuşmaya kalksak, belki birkaç saat değil, birkaç günde ancak ne olduğunu ortaya koyabileceğimiz genişlikte bir harekettir. Çünkü, başta söylediğimiz, Müslümanların düşüncelerindeki çokluğun ve çokluk içerisinde o birliği bulma yolundaki Kur'ân emrinin tabii tezâhürlerini bulacağımız bir geniş yoldur. Bu geniş yolda, siz bir noktada olabilirsiniz, ben bir noktada olabilirim; ama, aynı kulvardayız, aynı yoldayız ve aynı hedefe doğru yürüyen insan grubuyuz. Çünkü, temeldeki hedefler aynıdır. Tevhîde inanmıştır, yâni Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaktadır, nübüvvetine inanmaktadır ve âhirete inanmaktadır. Ama, zaten o kulvarın üzerinde birimiz âhirete inanmıyorsa, o kulvarda olmamız mümkün değil. Önemli olan taraf burası. Veya nübüvvetine inanmıyorsa... Çünkü, bu söylediğimiz üç esas, tekrar ediyorum, inanmanın, yâni Müslümanlığın temel şartıdır. İnsan bunlardan birine inanmıyorsa zaten, o zaman adına Müslüman demeniz mümkün değil. O kendisine yeni bir din seçebilir, seçmiştir veya o başka bir dünyada olabilir.

Sözlerimin sonuna gelmiş oluyorum; ben burada keseceğim, sorularınızı alacağım; çünkü, hepsini birlikte böyle ortaya koymaya kalkarsam, dediğim gibi, günler yetmez. Bu noktada, hangi şekilde düşünüyor ve inanıyor olsak bile, o kimselerin bulunduğu noktadaki sahip oldukları görüşlerin temel hedefi, başta da söylediğimiz şekilde, Allah'ın emirleri çerçevesinde, Fatîha'da özünü bulan tevhîdi ve istikâmeti yakalamak olmalıdır ve İslâm dünyasındaki bizim üzerinde durduğumuz mezheplerin büyük çoğunluğu öyledir.

Bunun dışında, tabii, şu anda, ülkemizde, kendisinin Müslüman olduğunu söyleyen; ama, İslâm çemberi içerisinde mütâlaa edemeyeceğimiz veya zorlanacağımız fırkalar yok mudur; vardır. Meselâ, Lübnan'da daha çok yerleşmiş olan Dürzî, belli ölçüler içerisinde İslâm çemberini zorlamaktadır. Ben, yine de dışındadır diyemiyorum; ama zorlamaktadır. Merkezden, alabildiğine kenara doğru gitmiştir. Bir Nusayrılık, güney hudutlarımızda, İskenderun'da, Hatay'da o bölge içerisinde mevcut olan ve halk arasında bazen Fellah diye de isimlendirilen grubu ele aldığımız takdirde, o da belli noktalarda zorlamaktadır; ama, bana göre, İslâm daîresi içerisinde. Ha, siz ona, klasik İslâm fırkalarından, söylediğim gibi, kendisini Cennet'te rahat ettirirken, komşusunun Cehennem'de yanmasına pek aldırmayan tipteki bakış açısına göre dalalet fırkası dersiniz veya sapık fırka dersiniz. Ehlül Ehva şeklinde isimlendirilmiştir bunlar tarihimizde. O tarzda yorumlayabilirsiniz.

Onlara bir şey diyemem; ama, ola ki, aman bu insanlar veya bu fırka, Müslüman fırkası değildir şeklinde bir ifadeye dilimizi alıştırmayalım. Çünkü, onların da, yorum bakımından belki bana göre farkı vardır; ama, bir doğruluk tarafı da, belli ölçüler içerisinde, kendi yetiştikleri muhit ele alındığı takdirde doğrudur.

O zaman, aynı şeyi, bizim Alevi kitlesi için de söylememiz lâzım. Çünkü, Alevi zümrelerimiz de, bugün, benim kânaatime göre -birçok arkadaşım gönülden katılmakta, ama bazıları da karşı çıkmakta. Ona da saygı duyarım- bütünüyle İslâm çemberi içerisinde, bir Müslüman topluluğudur. Müslümanlığın, bana göre bir tür yorumudur. Çünkü, içerisinde şamanlık vardır, içerisinde belli noktada Manihizm vardır, çünkü içerisinde belli noktada Budizm vardır, çünkü içerisinde belli noktada Anadolu'dan birtakım izler vardır; ama, hâkim unsur İslâm'dır. Allah'a inanmaktadır, Peygamber'e inanmaktadır. Ha, Ali'ye de pâye vermektedir.

Ali'ye paye verme meselesine gelince. Bizim, 12 büyük tarikat arasında saydığımız tarikatların hepsi de onu yapmaktadır. Ebubekir'e de, Ali'ye de pay vermektedir. Yâni, bu pay verme meselesi, bizim hadis kitaplarımızda zâten, fezâil bahislerinde başlatılmış bir gelenek olarak karşımıza çıkıyor. Fezâil bahislerinde, ne hikmetse, Hazret-i Ali'ye ayrılmış olan bahisler, diğerlerine ayrılmış olan bahislerden çok daha fazladır. Bunda hangi tesirler olabilir? Bunda, Hazret-i Ali'nin, Hazret-i Peygamber'e küçük yaştan itibaren yakınlığı ve İslâm'a bağlılığındaki büyüklük veya yaptığı işler kadar, Hazret-i Ali'yi, özellikle Hicretin birinci yılından itibaren, siyasî bir kalkan olarak kullanarak, kendilerine İslâm dünyası içerisinde bir egemenlik zemini yaratmak isteyen Şii düşüncenin bir unsuru olabilir; yâni, onların getirdiği hadisler olabilir.

Meselâ, Şii ulemânın en büyüklerinden olan Nehr'ül Belaga'yı neşreden Şerif er-Radî bile, Şiilerin Hazret-i Ali hakkında pek çok uydurma hadis söylediğini kendisi söylemektedir. Kendisi bir Şii'dir.

Bu bir kusur değildir. Onu bir noksanlık olarak görmüyorum. Ama, bu meseleleri de tanımakta ve bilmekte yarar vardır diye mütalaa ediyorum.

Evet, beni bir saatten fazla süredir sabırla dinlediniz, çok teşekkür ediyorum. Eğer sorularınız varsa, onları cevaplandırmaya çalışayım.

SORULAR VE CEVAPLAR

Soru – Efendim, biz fıkhi olarak Hanefi Mezhebine tabiyiz, eğitimi de o şekilde alıyoruz. Ama, bugünkü şartlarda, misal olarak bir abdest bozma meselesinde, herhangi bir hak mezhebe de tabi olabilir miyiz? Yoksa, tek bir mezhebe bağlı kalmak zorunda mıyız?

Prof. Dr. E. Ruhi FIĞLALI – Değerli kardeşim, ben baştan da ifade ettim, benim uzmanlık alanım fikhî mezhepler değil, bu işten anlamam. Uzmanlık ala-